Çağdaş Hermeneutiğe Doğru: Schleiermacher'in Genel Hermeneutiği

Vefa Taşdelen

Giriş

Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher 1768–1834 yılları arasında yaşamış Alman ilahiyatçısı, filozofu ve eğitimcisidir. Çağdaş Protestan ilahiyatının kurucusudur. Klasik filologdur. Filoloji konusunda en iyi bilinen çalışması, Platon üzerinde yaptığı çalışmadır. Platon'un diyaloglarını Almancaya çevirmiş, onları, giriş yazıları ve açıklayıcı notlarla birlikte yayınlamıştır. Schleiermacher, daha çok hermeneutik üzerindeki görüşleri ve çağdaş hermeneutiğe olan katkıları ile tanınır. Görüşlerini ilkin aforizmalar şeklinde yazmış daha sonra bu görüşlerini ayrıntılandırmıştır. 1810–1834 yılları arasında Berlin Üniversitesinde Protestan teolojisi kürsüsünde görev yapmış ve hermeneutik konusunda dersler vermiştir. Ölümünden sonra, 1838 yılında, öğrencisi F. Lücke, hermeneutik konusundaki görüşlerinin özünü yansıtan ve 1819'dan sonraki çalışmalarını ihtiva eden *Hermeneutik ve Eleştiri* (*Hermeneutik und Kritik*) adlı kitabını yayınlamıştır.

Schleiermacher'in hermeneutik anlayışı, "genel hermeneutik" olarak adlandırılır. Schleiermacher bu başlık altında anılan çabasıyla hermeneutiği, özel hermeneutikler olarak değil, insani ifadeleri anlamanın bilimi ve sanatı olarak temellendirmeye çalışmıştır. Bu şekilde Chladenius'un başlattığı ve tam olarak geliştiremediği hermeneutik anlayışı geliştirmiş ve Dilthey'ın yöntembilimsel hermeneutiğine doğru evrimini sağlamıştır. Bu evrimin temelinde hermeneutiği salt dinsel metinleri anlama çabası olmaktan çıkaran tutum yer alır. Bu tutum Chladenius'ta açık ifadesine kavuşur. Buna göre hermeneutik şiir, tarih ve filoloji gibi alanlarda bir anlama ve yorumlama kuramı olarak işlev görür. Schleiermacher, Chladenius'un bu tutumunu geliştirir ve giderek sistematik bir yapıya bürünmesini sağlar. Bu tutum Dilthey'ın yöntembilimsel hermeneutiğinde en yetkin ifadesine kavuşur.

1. Anlamanın Bir Sorun Olarak Ortaya Çıkışı

Schleiermacher'e kadar hermeneutik, "teolojik hermeneutik", "filolojik hermeneutik" ve "hukuk hermeneutiği" gibi özel türleri olan bir disiplin, bir anlama ve yorumlama kuramı olarak ele alınıyordu. Anlama, zaten kendiliğinden ortaya çıkan normal bir süreç olarak görüldüğünden, hermeneutik faaliyet, yalnız metnin veya konuşmanın kapalılık durumunda yardımına gereksinim duyulan bir anlama ve yorumlama kuramı olarak işlev görmekteydi. Anlama, hermeneutik gelenek içinde ilk defa Schleiermacher'le birlikte bir sorun haline gelmeye başlamıştır. O, anlamayı kendiliğinden gerçekleşen olağan bir durum olarak görmez. Normal olan anlama değil, anlamamadır. Bu nedenle, hermeneutik, sürekli yardımına gereksinim duyulan bir anlama sanatı ve bilimidir. Schleiermacher, bu bilimin/sanatın işlevsel hale gelebilmesi için kurallar koymaya çalışır. 1809-1810 kışında yazdığı "Genel Hermeneutik"in girişinde şöyle der: "Hermeneutik, söylemin anlaşılmaması durumuna dayanır: geniş anlamda, ana dildeki ve gündelik yaşamdaki yanlış anlamayı ihtiva eder." Hermeneutiğe

olan ihtiyaç, daha anlama isteğinin kendisiyle birlikte ortaya çıkar.[1] Buna göre, anlayamama, anlama isteğini önceler.

Schleiermacher, "anlama zorluğundan", "anlamama" ve "yanlış anlama" durumlarından söz eder. Önündeki sorun anlama, dahası "doğru anlama"dır.[2] Peki, anlayamama ya da yanlış anlama durumu nereden kaynaklanır? Schleiermacher, bu konuda Chladenius gibi düşünür: Anlamamanın nedeni öznedeki kavrama ve birikim yetersizliği ile anlamdaki belirsizliktir. "Anlamama, kısmen anlamı yakalayamamaktan, kısmen de içeriğin bulanıklığından kaynaklanır."[3] Örtük ifade, örtük amaç, söylenenin ötesine geçen amaç, bütün bunlar, anlamanın engellenmesine neden olur. Hermeneutik işleyiş, genellikle "örtük hedefleri" olan insanlarla ve söylemlerle ortaya çıkar.[4]

Filolojik çalışmalarda hermeneutiğin yardıma çağırıldığı en önemli konulardan biri, yabancı veya eski bir metni, aradaki mesafeye karşın yaşayan dilde anlaşılır kılmaktır. Anlamanın ve yorumlamanın bu anlamı kapsamında, hermeneutik, Schleiermecher'e kadar da uygulanmaktaydı. Ona göre zorluk, geleneksel hermeneutikte anlaşıldığı üzere, yalnız arada belirli bir zamansal, dilsel ve kültürel mesafenin bulunduğu eski metinleri anlamada veya bir anlam kapalılığı durumunda değil, gündelik yaşamda, insanlar arasındaki sıradan konuşmalarda ve yazışmalarda bile yaşanır. Bu nedenle anlayamama durumu, klasik hermeneutikteki anlamanın yerini alır ve anlama, belirli süreçlerden geçerek ortaya çıkar. Bir anlama sanatı olarak hermeneutikten söz edilecekse öncelikle anlamanın kendiliğinden ve rastlantısal olarak gerçekleşen bir durum olmadığının, aksine bir sanat ve bilim yardımı ile ortaya çıkabileceğinin kabul edilmesi gerekir. Schleiermacher, anlamayı değil, anlayamamayı normal bir durum olarak gördükten sonra, hermeneutiği genel bir anlama sanatı ve bilimi olarak temellendirmeye çalışır.

2. Bir Anlama Sanatı Olarak Genel Hermeneutik

Schleiermacher, özel hermeneutiklerin (teolojik hermeneutik, hukuk hermeneutiği, filolojik hermeneutik) eksikliğine ve yetersizliğine dikkat çekerek konuya giriş yapar. Hermeneutik bu haliyle bilimsel bir nitelik kazanmamıştır. Özel hermeneutikler, hem tür, hem de dil bakımından, hiçbir bilimsel talebi karşılamayan gözlemler toplamı durumundadır. Konuya ilişkin kurallar olmadan, özel durumların alışkanlıklarına dayanarak anlamayı başarmak, pürüzlü bir süreçtir.[5] Bu eksik ve tesadüfî sürecin eleştirisi sonucunda da, bir genel hermeneutiğe olan ihtiyacın vurgulanması söz konusu olur. Özel hermeneutikler, anlamanın genel yasalarından yoksun bir deneyimler toplamı olarak görülünce, anlamayı bir sistem ve bilim haline getirecek bu hermeneutik biçimine duyulan ihtiyaç belirgin hale gelir. "Schleiermacher, dini metinlerin yorum ilkeleri ile seküler metinlerin yorum ilkeleri arasında hiçbir farkın olmaması gerektiğini sürekli vurgular. Bu nedenle *Hermeneutik ve Eleştiri* kendisinden önceki hermeneutik ve felsefe geleneğine karşı bir başkaldırıdır."[6] Gerçi Hermeneutiğin, yalnız kutsal metinlerin yorumu olmaktan çıkarılıp, tüm insan ifadelerinin yorumu haline getirilmesi konusunda Schleiermacher'den önce de düşünceler öne sürülmüştür. Sözgelimi, Johann Conrad Dannhauer, 1630 yılında yayınlanan *İyi Yorumcu Fikri* (*Idea boni Interpretes*) adlı kitabında, genel hermeneutik adı altında *"evrensel"* bir hermeneutikten söz eder. Grondin, bunun, teolojik olmayan evrensel hermeneutik yolunda hatırı sayılır bir aşama

---

[1] Friedrich Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism and Other Writings* (Trans. And Ed. Andrew Bowie), Cabridge Univetsity Press, Cambridge, 1998, s. 228.
[2] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e*., s. 3.
[3] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e*., s. 227.
[4] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e*., s. 228.
[5] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e*., s. 6.
[6] Andrew Bowie, "Introduction", In Friedrich Schleiermacher, *Hermeneutics and Criticism and Other* Writings, pp. (vii-xxxi), Cabridge University Press, Cambridge, 1998, s. wiii.

olduğunu söyler.[7] Aynı şekilde, Johann Heinrich Ernesti, 1699 yılında yayınlanan, *Seküler Hermeneutiğin Doğası ve Kuruluşu Üzerine* (*De Natura et constitutione Hermeneuticae profane*) adlı eseri ile, hermeneutiğin, din dışı metinleri anlama ve yorumlama sanatı olması görüşünün gelişimine katkı sağlar. Aynı şekilde, hermeneutiğin, yalnız kutsal metinlerin değil, genel olarak yazılı ve sözlü ifadelerin anlaşılması sanatı olması gerektiği fikri Johann Martin Chladenius'ta kendini yineler.[8] Ancak bu görüş ilk defa Schleiermacher'in çalışmalarında sistematik ve felsefi bir derinliğe kavuşur. Hermeneutiğin, özel hermeneutikten genel hermeneutiğe geçişi, hermeneutik anlayışın evrimi içinde önemli bir aşamadır. Özel hermeneutiklerin genel hermeneutik şeklini almasındaki anlayış değişikliği, Copernicus'un astronomide ortaya koyduğu köklü değişime benzetilir. Hukuk hermeneutiği, teolojik hermeneutik, filolojik hermeneutik gibi özel hermeneutik türleri, ancak belirli türde metinlerin anlaşılmasıdır. Genel hermeneutik ise, konusu ne olursa olsun, 'metin metindir' anlayışından hareketle metinler arasındaki ayrımı kaldırır. "O, bir şiiri, ya da kutsal bir metni anlamanın aynı ilkelerle mümkün olabileceğini ileri sürüyordu. Bunda pozitif bilimlerin açıklayıcı yöntemi karşısında insan bilimlerine ait özgün bir yöntem arayışının rolü olduğu inkâr edilemez."[9] Bu yöntem anlayışı, Dilthey'ın hermeneutiğinde açık ve sistematik bir yapıya kavuşur.

Schleiermacher, hermeneutik sözcüğünün etimolojisinden hareketle bazı çözümlemelerde bulunur. Buna göre hermeneutik, (1) düşüncelerin doğru bir şekilde ifadesi, (2) düşüncelerin doğru bir şekilde anlaşılması, (3) anlaşılan düşüncelerin başkalarına aktarılması sanatıdır. Üçüncü maddedeki "aktarma"; birinci maddedeki "sunma, ifade etme" ve ikinci maddedeki "anlama" arasında aracılık yapar.[10] Buna göre, hermeneutik işleyişin birinci aşamasında düşüncelerin ifadesi, ikinci aşamasında düşüncelerin anlaşılması, üçüncü aşamasında ise sunulan ve anlaşılan düşüncelerin bir başkasına aktarımı söz konusu olur. Schleiermacher'in bu tavrıyla "anlama", "anlamama", "doğru anlama", "yanlış anlama" gibi kavram ve konular bir sorun olarak ortaya çıkar. Eğer hermeneutik "doğru anlamanın bilimi ve sanatı" olacaksa o zaman anlama kendiliğinden ortaya çıkan bir etkinlik olamaz. Schleiermacher, hermeneutiği teoloji, filoloji ve hukuk alanında kullanılan bir yan disiplin olmaktan çıkararak genel anlamda hangi alanda ve konuda olursa olsun, tüm yazılı ve sözlü metinlerin anlaşılması sanatı olarak temellendirmeyi amaçlar. Bu çaba temelini, "çeşitli özel hermeneutik biçimlerinin mevcudiyetine karşın, hermeneutiğin genel anlamda henüz bir anlama sanatı olarak var olmamasında" bulur.[11] En önemli özelliği ise hangi konuya ilişkin olursa olsun, herhangi bir ayrıma gitmeden hermeneutiği yazılı ve sözlü eserlerin anlaşılmasında genel bir tavır, genel bir anlama kuramı olarak sistematize etmeyi denemesidir. Bu tavırla hermeneutik genel bir anlama bilimi haline gelme yolunda önemli bir gelişim göstermiştir.

Schleiermacher, bir "anlama bilimi" olarak kurmaya çalıştığı hermeneutiği, mantık ve retorikle karşılaştırır. Mantık nasıl ki düşüncenin ve insan aklının ilkelerini tespite çalışıyorsa, aynı şekilde hermeneutik de anlamanın ilkelerine ulaşmaya çalışır. Retorik nasıl ki düşüncelerin uygun ve etkili bir şekilde ifadesi ile ilgileniyorsa, hermeneutik de düşüncelerin anlaşılması ile ilgilenir. Retorik konuşmanın kurallarını belirleyen bir sanat olarak düşüncenin dış yanıyla, nasıl ifade edileceği ile ilgilenir. Düşünme içsel bir süreçtir, bu sürecin ifade bulması düşünceyi oluşturur ve bu retoriğin, yani ifade etme sanatının işidir. Sonuçta retorik ve hermeneutik, her ikisi de diyalektiğe dayanır. Düşünmenin kuralları mantık tarafından belirlenir. Anlama ise bir başka bilimin, bir başka sanatın ilgi alanına girer. Hermeneutik, anlamayı ortaya çıkarma ve

---

[7] Jean Grondin, *Introduction to Philosophical Hermeneutics*, s. 48.
[8] Johann Martin Chladenius, *a.g.e.*, s. 55.
[9] Zeki Özcan, *Teolojik Hermenötik*. Alfa Yayınları, İstanbul, 1998, 7.
[10] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, 5.
[11] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, 5.

bunun kurallarını tespit etme sanatıdır. Bununla birlikte hermeneutik düşünce ile ilgili olduğundan, aynı zamanda felsefidir de.[12]

3. Anlamanın Tarihsel Boyutu

Schleiermacher, anlamanın kolayca ve kendiliğinden ortaya çıkıveren bir durum olmadığını ima ederek, "Kapsamlı bir araştırma sürecinin dışında, gerçek bir anlama yoktur" der. Kapsamlı bir araştırma ise her zaman yoğun bir çabayı gerekli kılar. Schleiermacher, bu çabanın içeriğini şu şekilde belirler. "Kapsamlı araştırma tarihseldir ve başlangıçla başlar. Bütün yetersiz anlamalar kendi temellerini kapsamlı araştırmanın yokluğunda bulurlar. Bu şekilde bir kişinin, ancak kısmi ve eksik bir şekilde anlayacağını bilmesi gerekir."[13] Kapsamlı araştırmanın içine neler girer? İnsan kapsamlı bir şekilde nasıl araştırabilir ve anlayabilir? Öncelikle, "Her söylem ya da metinin, daha geniş bir metnin içerisinde anlaşılması gerekir."[14] Metnin, içinde anlaşılabileceği "daha geniş metin"i, yazarın yazdığı tüm eserler, yaşam öyküsü, içinde yaşadığı koşullar, yaşadığı çağın tarihsel, kültürel, ekonomik, bilimsel, felsefi, sanatsal, dini, vb. özellikleri olarak anlayabiliriz.

Schleiermacher, "kapsamlı araştırma"yı şu şekilde izah eder: Birinci olarak, "Ya yazarın çalışması içerisinde yer alır ve yazarın bilgisini yanımda taşırım, ya da nesneye yönelik çalışmasının içinde yer alırım ve onu özel bir ifadenin anlamını kavrayabilecek denli iyi bilirim." Bu maddede, bir okuyucu olarak, yazar ve konu hakkında birinci derecede bilgi ve yaşantı sahibi olmam söz konusudur. Yani ya yazarın tüm eserleri ve yaşam öyküsü bağlamında metnin anlamını açık hale getiririm, ya da yazarın ele aldığı konuyu o denli iyi bilirim ki, metinin anlamı benim için açık hale gelir. İkinci olarak, "Konuşma yapan birini gördüğümde, onu belli bir vaziyette bulurum. Eğer aynı şekilde bir yazarı görsem, onu belirli açılardan kendisini toplumdan ayırdığı bir konumda bulurum. Aynı şekilde bir nesneyi görsem, onunla ilk tanışıklık için gereken bilgi olarak, kastedilen anlamın/niyetin ne olduğu ile başlamam gerekir." Burada konuşmacının ve yazarın kendi toplumu ve zamanı ile olan diyaloğu söz konudur. Yazar ve konuşmacı, yazdığı metnin ve yaptığı konuşmanın anlamını oluşturan bir bağlam içinde bulunur. "Belirli vaziyet", ruhsal ve zihinsel durumu belirleyen koşullara atıfta bulunur. Öte yandan yazar, kendi koşullarını algılayan bir bilinç olarak, kendi zamanı ve toplumu ile arasına bir mesafe de koyar. Nesne ile karşılaşmada ise metindeki niyetin anlaşılması söz konusudur, bu başlangıç noktasıdır. Üçüncü olarak, "sözü edilen bu iki maddeden yalnız birinin bulunması durumunda diğerinin de buna eklenmesi" hususu gelir. Yazar hakkındaki bilgi kendi başına yeterli olmayabilir, kendi başına metin hakkındaki bilgi ve anlayış da yeterli olmayabilir. Yetkin bir anlama bu ikisinin birlikteliğini gerektirir. "Kapsamlı anlama"nın nasıl gerçekleştiği konusunu maddeler halinde sıralayacak olursak şunları söyleyebiliriz: (1) Yazarın çalışmasına katılırım ve onun bilgisini kendi bilgim haline getiririm, (2) Nesnenin araştırmasına katılırım ve ona ilişkin ifadenin anlamını anlayana dek araştırma sürecini izlerim, (3) Metni oluşturan ya da sunumu yapan kişinin belli koşullar içinde bulunduğunu bilirim ve bu koşulları (tarihsel, kültürel, ekonomik, politik, psikolojik, vb.) anlamaya çalışırım, (4) Metnin hangi amaçla oluşturulduğunu, bu oluşumda nelerin rol oynadığını anlamaya çalışırım.

Tarihsellik, tüm anlam farklılıklarının ötesinde, insanın zaman içinde yeryüzünde geçirdiği evrelere işaretle, bir bilinç varlığı olarak mevcut yaşantısının, geçmişten gelen bir takım anlam, değer ve kavramların etkisi ve belirleyiciliği altında olduğunu ifade eder. Zaman içindeki bu sürekliliğin, hâlihazırdaki anlama durumları üzerinde etkili olacağı bir gerçektir. Bir şeyi, bir olayı anlarken, geçmiş yaşantımızdan, kendi tarihsel ve kültürel birikimimizden bağımsız olamayız. Schleiermacher, "Her ifade, ancak kendi bağlamı içinde anlaşılabilir"

---

[12] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 6,7.
[13] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 231.
[14] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 231.

derken, yalnız ifadenin gramatik bağlamına değil, anlam olarak oluşumuna zemin hazırlayan tarihsel, toplumsal ve kültürel koşullara da dikkat çeker.[15] Dolayısıyla, sahip olduğumuz birikim, anlamamıza doğrudan etki eder. Burada, anlamayı koşullandıran ve belirleyen, çağdaş hermeneutikte, özellikle Heidegger ve Gadamer'de belirgin bir şekilde öne çıkan bu birikimi, "anlamanın tarihselliği" olarak formüle edebiliriz.

Schleiermacher, dilin tarihsel ve doğal olmak üzere iki boyutuna dikkat çeker. Dil, bir takım seslerden, şekillerden, dil bilgisi ve gramerden ibaret değildir, sözcüklere anlamını veren bir tarihsellik de vardır. Bu tarihsellik, sözcüklerin mevcut anlamlarını kazanana değin geçirdiği tüm evreleri içerir. "Her ifade, ancak ait olduğu tarihsel yaşamın bilgisi veya içinden çıktığı tarihle anlaşılabilir."[16] Tarihsel bağlam, ifadelerin doğru anlaşılmasına zemin hazırlar. Bir ifade ancak kendi tarihsel bağlamında doğru bir şekilde anlaşılabilir. Tarihsel yaşamın bütünlüğünün bilgisi, bir ifadenin doğru anlaşılmasını sağlar. Bir ifade, tarihsel zemininin dışında anlaşılmaya uygun bir konumda bulunmaz. İfadenin konumu yaşamın tarihselliğini belirler. Ne var ki, insan yalnız kültürel ve manevi bir varlık değil, aynı zamanda fiziksel bir varlıktır da. Her ne kadar tarihsel, kültürel ve manevi bir dünya içinde yaşasa da ancak kendi varoluşunu fiziksel bir çevre ve bu çevrenin imkânları içinde gerçekleştirebilir. İfadelerin anlaşılmasında, tarihsel ve kültürel zeminin yanında fiziksel koşulların da dikkate alınması gerekir. Bu nedenle, "Hermeneutik kökenini sadece etikte bulmaz, fizikte de bulur. Bununla birlikte etik ve fizik, bilginin birliğinin bilimi olarak yeniden diyalektiğe dönüş yapar."[17]

4. Anlamanın Boyutları: Gramatik ve Psikolojik Anlama

Schleiermacher, "Her ifade, kendi kökeninde, dil ve düşünce bütünlüğü olmak üzere çifte bir ilişkiye sahiptir; bu durumda bütün anlamalar iki andan ibarettir, dilsel ifadelerin anlaşılması anı ve düşünürün içinde bulunduğu durumun anlaşılması anı" der.[18] Yine ona göre, anlama, nitel ve nicel açıdan olmak üzere iki boyuta sahiptir: (1) Kelimenin ve nesnenin, ifadenin ve düşüncenin denkliği, (2) gündemin ve içeriğin doğru bir şekilde kurulması, küçük bir meselenin büyük, büyük bir meselenin küçük, önemli bir şeyin önemsiz, önemsiz bir şeyin önemli, değerlinin değersiz, değersizin değerli görülmemesi. Nitel ve nicel anlama, gramatik ve psikolojik anlamanın farklı bir ifadesidir. Anlama, dil boyutu ve düşünce boyutu olmak üzere iki boyuta sahiptir. Dil, içte olan duygu ve düşüncelerin cisimleşmesidir. İfade, düşünürün düşünce akışını yansıtır. Onda düşüncenin kendi içindeki süreci, gelişimi, uyumu ve tutarlılığı vardır. Bu nedenle, her ifadede kendisini ifade eden kişinin ruh hali ve niyeti ortaya çıkar. Schleiermacher bunlardan ilkini gramatik, ikincisini teknik anlama olarak adlandırır. Teknik anlamanın bir başka adı, psikolojik anlamadır. Dil merkezli bir anlama biçimi olan gramatik anlamada, dilde cisimleşen anlamın, düşünce ve hislerin; teknik anlamada ise yazarın ruh halinin, iç dünyasının ve niyetinin anlaşılması söz konusudur.[19] Gramatik yorum, dile, ifadeyi vücuda getiren bir faktör olarak bakar, psikolojik yorum ise ifade eden kişiyi, ifadenin gerçek zemini olarak görür. "Gramatik boyut konuşmacıyı (metni yazan ve söylemi ortaya koyan kişi) arka plana iter ve onu sadece dilin bir organı olarak görür, buna karşılık dili, gerçek anlamda söylevi oluşturan taraf olarak görür. Teknik taraf ise konuşmacıyı söylevin gerçek zemini, dili de sınırlı bir prensip olarak görür."[20] Bu şekilde, anlamanın gramatik ve psikolojik boyutları arasında bir zıtlaşma ortaya çıkar.

Gramatik anlama, dile, dilde ve yazıda ifade bulan somut anlama ilişkin bir anlamadır. Bu nedenle, farklı dönemlerde ve farklı dillerde yazılan metinlerin anlaşılması, öncelikle aradaki

---

[15] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 231.
[16] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 8.
[17] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 8.
[18] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 8.
[19] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 229-230.
[20] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 230.

yabancılığı ve mesafeyi ortadan kaldıracak denli o dile vakıf olmayı gerektirir. Öte yandan psikolojik anlamada "kişi bilgisi" öne çıkar. Kişi bilgisinde, yazarın veya söylemi ortaya koyan kişinin, ifadenin anlaşılmasına katkı sağlayacak düşünce ve kişilik bilgisi vardır. Bu bağlam içinde metin, gerek gramatik ve gerekse psikolojik açıdan anlaşılmaya uygun hale gelir. Dolayısıyla gramatiksel anlamada dil bilgisi, psikolojik anlamada insan bilgisi öne çıkar. Gramatik anlama dil bilgisi üzerinden, sözcüklerin anlamları ve kullanılışları açısından gerçekleşir, psikolojik anlamada ise insanın anlaşılması söz konusudur. Schleiermacher bu nedenle, gramatiksel anlamayı mekanik ve matematiksel bir işlem olarak görür, bir hesap kitap işi olarak bakar ona. Psikolojik anlamada ise, anlaşılmak istenen kişinin bilinmesi gerekir. Bu bilgide bilinmek istenen şahsa ilişkin bilgi kadar kişisel sezgi de (*Anschauung*) öne çıkar.[21] Bu iki anlamanın birlikteliği, yazarı anlama konusunda ileri bir görüş ortaya koyar: "Yazarı, onun kendini anladığından daha iyi anlamak!"[22] Anlamanın bütüncül yapısını oluşturan gramatik ve psikolojik (teknik) anlama, bu yüksek anlama idealini olanaklı kılar.

Schleiermacher, yorumun gramatik olarak başlaması gerektiğini, bu süreçte dilin, konuşan ve dinleyen, yazan ve okuyan arasında somut bir şekilde (duyusal ve dışsal olarak) aracılık ettiğini, teknik ya da psikolojik yorumun ise düşüncenin içsel sürecinde işlevsel hale geldiğini söyler. Burada amaçlanan şey, söyleyen veya yazan kişinin söylemek istediği anlamı, aktarmak istediği mesajı anlamaktır. Anlama, dille ve dil üzerinden gerçekleşir. Bu da, sözcüklerin anlamlarının, birbirleriyle olan karşılıklı bağlarının bilinmesi ve metin içinde parça bütün ilişkisinin kurulmasıyla ilgilidir. Dil ile ilgili maddi öğeler, gramatik anlamayı oluşturur; ne var ki bu, anlamanın daha ileri bir seviyesine, daha ileri bir anlama boyutuna işaret eden sezginin de temelini oluşturur. Çünkü "Maddi öğelerin birliği, daha ileri bir seviyede saptanabilen sezginin bir şemasıdır (*Schema einer Anschauung*)."[23] Dilin belirli kuralları vardır ve öğrenilebilen bir nitelik gösterir. Bu özelliği onu mekanik ve matematiksel bir süreç haline getirir. Psikolojik anlamada ise sezgisel bir durum söz konusudur ve bunun yetenekle ilgili bir şey olduğu söylenebilir.[24]

Gramatik anlama süreci, sözcüklerde, dilin nesnel yapısında ortaya çıkan anlamın, yazılı ve sözlü metinler şeklinde okuyucunun veya dinleyicinin algı düzeyine sunulmasıyla başlar. Okuyucu veya dinleyici, öncelikle gramatik yapıyla karşılaşır. Gramatik yapı içinde, cümlelerin, sözcüklerin, anlamların bir dil düzeni ve mantığı içinde varlık kazanması söz konusudur. Bu anlama biçimi niceliksel ve biçimsel olduğu için önemli ölçüde matematiksel ve mekaniktir. Burada sadece dilin somut dünyasında ortaya çıkan anlam vardır. "Gramatik tarafta, kişi, sanki konuşmacı hakkında hiçbir şey bilmiyormuş, ya da onu ilk kez tanıması gerekiyormuş gibidir."[25] Bu, sözcükler üzerinden, sözcüklerin ilk anlamları üzerinden gerçekleşen bir anlamadır. Kişi, sözcüklerin aracılık yaptığı anlama kendinden bir şey katmaz, sözcüklerin arka planında olan anlamı sezmeye, cümle aralarında geçen örtük anlamı anlamaya çalışmaz. İfadenin kendine anlattığı, sözcüklerin betimlediği kadar konu hakkında bilgi sahibi olur. Teknik tarafta (psikolojik anlamada) ise dilin nesnel anlamının ötesine geçilmesi, nesnel anlamdan hareketle, doğrudan ifade edilmeyen örtük anlama ulaşılması söz konusudur. Schleiermacher'in sözünü ettiği bütüncül anlamada, yalnız ifadelerde öne çıkan somut anlamla değil, doğrudan dile gelmeyen, fakat sezilebilen örtük anlamla da yazarı anlamak söz konusudur. Konu hakkında bilgi edinerek ve titiz okumalarla metnin anlam tabakalarına nüfuz edebilen, bu şekilde yüksek anlamaya hazır hale gelen kişi, sezgi ve empati tekniğini de kullanarak gramatik anlamanın ötesine geçer. Yazarla empati kurduğunda, onu belirli koşullar içinde yaşayan bir ruh hali olarak anlamaya çalıştığında, metnin teknik anlamına da kavuşur.

---

[21] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 10-11.
[22] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 228.
[23] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 232-235.
[24] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 229.
[25] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 230.

Schleiermacher, insanı, dilin bir aracı olarak ortaya koyar. Dil, insan vasıtasıyla çeşitli ifade imkânlarına kavuşur, gelişir. İnsan dilin imkân ve sınırları içinde yaşar. Bu imkân ve sınırları aşan bir ifade biçimi ortaya koyamaz. Ancak dilin olanakları ölçüsünde ifade gücünü geliştirebilir. Öte yandan dili de, kişinin (konuşmacı ve yazar) bir aracı olarak görür.[26] İnsan bu araçla duygularını ve düşüncelerini ifade eder, kendi dünyasını başkalarına açar, anlaşılabilir hale getirir. Dil, içinde düşünme faaliyetinin ortaya çıktığı, gerçek olduğu bir alandır. Hiç kimse sözcükler olmadan düşünemez. Hermeneutik, düşüncenin içeriğinin anlaşılmasını sağlayan bir etkinlik olarak, bu amacın gerçekleşmesine yönelik kurallar koyar. Ne var ki, düşünceler yalnız dil vasıtasıyla gerçekleştiği için gramerle karşı karşıya gelmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle, Schleiermacher'in hermeneutiği içinde dilin merkezi bir konumu vardır. Gerek ifade eden, gerekse bu ifadeyi anlayan kişi, kendisini verili bir dil ortamı içinde bulur. İfade eden kişi, ancak verili bir dilin imkânları içinde düşüncelerini ifade eder. Bu dilin imkânlarıyla düşünür, onun imkânlarını aşamaz. Anlama da, tıpkı ifade etme gibi, bir dilin imkânları içinde gerçekleşir. Dilin sunmuş olduğu olanaklarla ifade eder ve ifade edilenleri anlarız.

Öte yandan, bireyin ne düşüneceği, düşündüğü dil içinde daha önceden ifade edilmiş düşünceler tarafından sınırlanır. Bu anlamda, dil kendi yapısı içinde bireyin neyi nasıl düşüneceğini belirler. O, kendi dili içinde daha önce hiç düşünülmemiş bir konuyu, hiç ifade edilmemiş bir şekilde düşünemez. Dil, düşüncelerimizi, konu ve ifade biçimi açısından belirler. "Birey, kendi düşüncesi içinde ortak dil tarafından belirlenir ve ancak kendi dili içinde ifadesi mümkün olan, kalıpları, izleri ve alışkanlıkları bulunan fikirleri düşünebilir. Başka bir düşünce, eğer daha önce dilde varolmuş yakın bir düşünce ile ilişkilendirilmemişse, iletilemez. Bu düşünmenin içsel bir konuşma olduğu gerçeğine dayanır. Fakat bundan, dilin bireyin düşünsel gelişimini belirlediği sonucu da çıkarılabilir."[27] Schleiermacher, dil ile ifade arasında karşılıklı bir gereklilik bağı kurar. Her ifade, varlığını dile borçludur. Çünkü bir dil aracılığı ile ortaya çıkar ve o dilin imkânları içinde varlık kazanır. Öte yandan dil de ancak ifadelerde varlık kazanır. Dil ile insan zihni arasında derin bir ilişki vardır. Dil, doğal ve kültürel bir kazanım olarak insan zihnini oluşturur, onu içinden çıktığı kültürün verileri ile tanzim eder. Böylece dil zihni, zihin de ifadeleri oluşturur. Bireyler arasındaki iletişim bu "ortak dil" üzerinden gerçekleşir. Dilin ortak doğası, iletişimde bulunan bireyler tarafından paylaşılır. Bu ortak zemin, anlamanın ve anlaşmanın da zeminidir.[28]

Schleiermacher'in bu dil merkezci tutumuyla dil bir sınır, bireyin kendisini aşamayacağı, değiştiremeyeceği, üstesinden gelemeyeceği bir yazgı olarak ortaya çıkar. Dil bir yandan bireyi kuşatırken, öte yandan da düşünme konuları sunarak, onun neyi ne kadar ve ne şekilde düşüneceğini belirler. Böylece, zihinsel yapı, dilin belirleyiciliği ve egemenliği altına girer. Eğer dil, bir yazgı durumunda ise, kuşaktan kuşağa aktarılıp gidecek bir felsefe, edebiyat ve düşünce geleneği de dil tarafından belirlenmiş olur. O halde kişi kendi kendine sanatçı, filozof ya da aydın olamaz; onu bir filozof ya da edebiyatçı yapan öncelikle yazdığı, konuştuğu ve düşündüğü dil, bu dilin sahip olduğu birikim ve ifade imkânlarıdır. Nitekim "dilin bireyin düşünce gelişimini belirleyeceği hususu", dilsel determinizm fikrini güçlendirir. Burada dil alanı ve düşünce alanı arasında ayrılmaz bir bağ kurma durumu söz konusudur. Schleiermacher'in, daha sonraki çalışmalarında "yoldan çıktığını, verimli gerçek, dil merkezli hermeneutiği bırakarak kötü metafizik seviyesine indiğini" iddia edenler de vardır. Palmer bu iddiaya karşı şunları söyler: "Bu varsayım tartışma götürür; çünkü bir metin, sadece bir takım belirsiz içsel zihni süreç gösterilerek değil, metnin işaret ettiği konu ve nesneye dayanarak anlaşılır. Schleiermacher'in ilk dönem hermeneutik düşüncesinde, kişinin düşüncesinin ve aslında tüm varlığının, kendisini ve dünyayı içeren dil aracılığıyla belirlenebileceği anlayışı hâkimdi ve bugünkü fikirlerle yakın bir durumda idi. İlk dönem düşüncesinde bir diyalog

[26] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 229.
[27] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 9.
[28] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 9.

esnasındaki diğer kişiyi anlamanın gerçek şartlarına dayanan, tam anlamıyla dil merkezli hermeneutiğe teslim olmuştu. Burada psikoloji, artık temelde dilsellikle alakası kalmayan zihni sürecin yeniden oluşturulması veya belirlenmesi sanatı haline gelmektedir."[29]

Palmer'in de kısmen karşı çıktığı bu görüş, Schleiermacher'in hermeneutiğinde bir dil merkezciliği, dolayısıyla gramatik anlamanın üstünlüğü fikrini doğurmaz. Schleiermacher, aşağıda da değinileceği üzere, gramatik ve psikolojik anlama arasında bir öncelik ve sonralık, bir az değerlilik ve çok değerlilik sıralamasına gitmez. Onların aynı anlama edimi içinde ve iç içe eşit değerde bulunduklarını söyler. Eğer kişiyi yalnız dilin bir aracı durumuna getirecek olsaydı, yine dilsel determinizmden söz edebilirdik. Ne var ki o, zaman zaman bu şekilde anlaşılabilecek ifadeler kullansa da, aslında "ifade eden kişi dilin, dil de ifade eden kişinin bir aracıdır" der.[30] Dil insanın doğuştan getirdiği, kendi tasarrufu olmadan öğrendiği bir ifade aracıdır. Dolayısıyla kendi iradesi dışında, dil ile birlikte bir dünya görüşü de kendisine gelmiş olur. Dil kendi içindeki anlam ve değerleriyle "yol gösterici" bir nitelik taşır. Bu yol göstericilik bir determinizm olarak görülemez. Öte yandan, dilin birey üzerindeki etkisi kadar, bireyin de dil üzerinde etkisi vardır. Birey, kişisel tasarrufu ve yaratıcılığı ile dile etki eder ve gelişimine katkı sağlar, dil de sahip olduğu imkânla ona ifade gücü kazandırır.

Gramatik anlama, dilde ifade edilmiş olanın dış anlamı ile ilgilenir. Psikolojik ya da teknik anlama ise dilde ifade edilenin ötesine geçmek ister ve ifadeyi ortaya koyan kişiyi kendi koşulları içinde anlamaya çalışır. Burada bir kişiyi, ifade ettiklerinden hareketle, ama ifade ettiklerinin görünür anlamlarına takılıp kalmadan sezgi ve empati gücü ile anlama söz konusudur. Gramatik anlamada ifadenin, dil merkezli, parça bütün ilişkisine dayalı anlaşılması, psikolojik anlamada ise öznenin, yani ifade eden kişinin içsel gerçekliğinin anlaşılması söz konusudur. Dilin bireyin düşüncesini belirlediği yaklaşımından hareket edildiğinde gramatiksel anlama öne çıkar. Schleiermacher gerçekten "dilsel determinizm" olarak adlandırdığımız duruma, kimi zaman dili merkezileştirerek gramatik anlamaya üstünlük tanır gibi gözükse de, ideal anlama biçimi olarak gramatik ve teknik anlamanın bileşiminden oluşan bütüncül anlamayı öne çıkarır. Bu iki tür anlamanın eşit olduğu görüşü, psikolojik ve gramatik anlama arasında bir dereceleme, bir öncelik sonralık değerlendirmesi yapmamızı engeller. Yorum, salt gramatiksel olarak görüldüğünde, mekanik ve matematik bir nitelik kazanır. Bu durumda, gramatiksel yorum, psikolojik yorumla desteklenmeli, yorumda gramatik ve psikolojik anlama eş değerde bulunmalıdır. Dille olan ilişkisi içinde bir ifadeyi anlama işlemi belli derecede "mekanik, matematiksel bir işlem"dir; bir "hesap kitap işi"dir.[31] Psikolojik anlama bir kişiye ilişkin anlamadır. Bu özelliği ile dilbilgisi gerektiren gramatik anlamadan, bu mekanik ve matematiksel anlamadan farklıdır. Kişiye ilişkin bilgi gerektirmesi ile psikolojik anlama, tarihsel ve öznel bir anlamadır.[32]

Başkasını anlama konusu, kişinin kendisini anlamasından ve gözlemlemesinden hareket eder. Bu nedenle anlamanın bir "yeniden üretim" olması önemlidir. Kişinin, bir başkasını anlayabilmesi için, onun duygu ve düşüncelerini, onun yaşam biçimini kendinde yeniden üretmesi gerekir. Bu, psikolojik anlamanın karşılığı ve tanımı olarak da görülebilir. Artık burada başkasını hissetmek, yalnız empati aracılığıyla değil, onun düşüncelerini, hislerini ve davranışlarını yeniden üretmekle, kendimizde hissetmekle mümkün olacaktır. "Biz genel, üst bir bakışla başlarız. Fakat buradan yazarın içsel sürecini nasıl anlayabiliriz? Gözlemle. Bu, kendi kendini gözlemlemeye dayanır. Başka bir kişinin derin düşüncesini ve içsel oluşumunu anlamak için kişinin kendisini içsel düşüncede ve oluşumda görmesi/tasarlaması gerekir. Bu

[29] E. R. Palmer, *Hermenötik*, s. 131.
[30] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 229.
[31] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 10.
[32] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 14.

açıdan kişinin kendisini oluşturması, tertip etmesi edebiyat alanında yüksek çalışmalar yapmak için esastır."[33]

5. Anlamanın Bütüncül Yapısı

Schleiermacher, anlamayı, gramatik ve psikolojik boyutları içinde düşünür. Her anlamada, gramatik ve psikolojik anlama bir arada, iç içe, bir birini tamamlayarak ve bütünleyerek bulunur. "Öncelikle, kendi başına açıklanabilecek hiçbir ifade yoktur. Çünkü gramatik yoruma katkı sağlaması gereken yazarın bilgisi, başka bir yerden gelmek zorundadır. Teknik yoruma katkı sağlaması gereken nesne bilgisi de başka bir yerden gelmek zorundadır."[34] Schleiermacher, anlamada iki anın (*moment*) bulunduğunu söyler: Gramatik an ve psikolojik an. Anlama, bu iki anın birlikteliğinden, iç içeliğinden oluşur.[35] Onlar ayrı yorum biçimleri değil, bir arada ve bir birlerine eşlik etmesi gereken anlama biçimleridir. Schleiermacher'e göre, bu iki anlama biçimini birbirlerine eşlik edecek, birbirini tamamlayacak şekilde bir arada bulunmaları gerekir. Psikolojik anlama ve gramatik anlama ayrı ayrı anlama biçimleri değil, bir anlama biçimi içinde yer alan öğelerdir. Onlardan biri yoksun olduğunda anlama edimi eksik, kusurlu ve sanattan yoksun kalır. Psikolojik anlama, anlamanın sanatı, inceliği ve içsel boyutu, gramatik anlama ise dil ve ifade boyutu ile ilgilidir. Psikolojik anlama, sezgilere, deneyime ve empati gücüne dayanır; gramatik anlama ise ifadelerin somut mantıksal yapılarına dayanır. Birlerine üstünlükleri yoktur. Schleiermacher şunları söyler: "Bunlar iki farklı yorum türü değildir, her açıklama her ikisini de tamamen başarmak zorundadır. Sık sık yorum türleri hakkında konuşulur; fakat bir tür, diğer türlerin içinde olduğu bütünü tümüyle içerir. Kim yalnız gramatiksel olarak anlamak isterse, sanattan yoksun bir şekilde anlar. Kim yalnız psikolojik olarak anlamak isterse, filolojiden yoksun bir şekilde anlar."[36]

Anlama içinde ortaya çıkan bu zıtlaşma, onların birbirleri karşısında bir üstünlüğe sahip oldukları veya biri olmadan diğerinin de olabileceği, anlamayı tek başına ortaya çıkarabileceği anlamına gelmez. Dolayısıyla, iki anlama biçiminin olması ve onlar arasında kısmen de olsa bir farklılığın gündeme gelmesi bir tarafın daha düşük, diğer tarafın daha yüksek bir anlamaya doğru evrimleşmesi hadisesi değildir. Genel olarak bu anlama biçimlerinden birini daha yüksek, diğerini daha düşük bir anlama biçimi olarak görme eğilimi vardır. "İnsanlar daha yüksek ve daha düşük anlama hakkında konuşmakta ve gramatik anlamayı daha düşük anlama olarak görmektedirler. Fakat teknik anlama genellikle daha düşük bir anlama değerine sahip nesnelerle eylemek zorunda iken, gramatik anlama yazarın kendisine bile kapalı olan pek çok şeyi ortaya çıkarır, bu nedenle en yüksek anlamanın yolunu aralar."[37] Görüleceği gibi, bu iki anlama tarzı arasında bir ayrıma gitmek, aralarında bir dereceleme yapmak mümkün değildir. Ne var ki, yukarıda da değinildiği üzere, dil tüm düşünceyi belirleyen bir konuma gelirse, dilsel bir determinizmden söz edilebilir ve gramatik anlama öne çıkar. Schleiermacher bunu şu şekilde ifade eder: "Dil bireylerin düşüncelerini belirleyen bir konumda görülürse, o zaman gramatik anlama daha yüksektir" der ve esasta bu iki anlama biçiminin birbirlerine üstünlükleri olmadığını şu şekilde ifade eder: "Her ikisi de eşittir. Gramatik yorumu daha düşük, psikolojik yorumu daha yüksek görmek yanlıştır." Ancak psikolojik yorum, dil bireyin kendisiyle düşüncelerini ifade ettiği bir araç olarak görüldüğünde daha yüksektir, gramatik yorumlama bu durumda sadece geçici güçlüklerin kaldırılmasıdır. Bu dualiteden psikolojik ve gramatik anlamanın eşit olduğu çıkar."[38]

---

[33] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 135.
[34] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 230.
[35] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 9.
[36] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 229.
[37] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 230.
[38] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 10.

Anlamadaki bütüncül yapının bir başka yönünü de şu şekilde ortaya koyabiliriz: Bütünlük fikrinin ilk ayağını dilsel bütünlük, ikinci ayağını düşünsel bütünlük oluşur: Metni anlamak için, metnin dilsel bütünlüğünü ve onu üreten kişinin düşünce bütünlüğünü bilmek ve anlamayı onlarla anlam bütünlüğünü sağlayacak bir ilişki içinde ortaya koymak gerekir. Schleiermacher'in anlama kuramının önemli noktalarından biri de, anlamanın ancak dilin ve yazarın düşünce bütünlüğü içinde kavranılabileceği hususudur. Biz buna "ifade ortamı" diyebiliriz. Bu ifade ortamlarından biri de, ifadenin içinden çıktığı yaşamsal bağlamdır. Schleiermacher buna yazarın ulusunu ve yaşadığı dönemi de dâhil eder. Böylece, ifadeyi bütünleyen çevre, geniş bir kapsama ulaşır. Dolayısıyla bir ifadeyi anlamak, başta yazarın kullandığı dili anlamaktır. Ama bunu anlamak aynı zamanda yazarı, yazarın ulusunu ve içinden çıktığı çağı anlamaktır. Schleiermacher bu hususu şu şekilde ifade eder: "Her ifade, ancak ait olduğu hayatla, her bir dil kullanıcısı da ancak kendi ulusu ve kendi dönemi ile anlaşılabilir."[39] Buna göre, her ifade bir hayat bağlamı içinden çıkar ve ancak ait olduğu bu bağlam içinde gerçek bir şekilde anlaşılabilir. Bu bağlamı oluşturan şey, dil bilgisi, kişi bilgisi, bunun yanında ifadenin içinden çıktığı hayata, çağa ve kültüre ilişkin bilgiler bütünüdür. "Anlama ancak bütün bağlantıların kurulmasıyla sağlanabilir." Tıpkı bir cümleyi gramatik olarak anlamada onu metinsel bütünlük içinde anlamanın gerekli olduğu gibi, bir kişiyi anlamada da, onun hayatının herhangi bir anındaki ifadenin tüm hayat bütünlüğü ve o hayata yön veren değerler açısından düşünülmesi gerekir.[40]

Yapılan yorumlar ister istemez bu iki anlama türünden birine eğilim duyar, diğeri karşısında birini önceler. Sözgelimi, gramatik anlama, belirli koşullar içinde yaşayan bir kişilik ve ruh hali olarak yazarı arka plana iter ve onu sadece dilin bir organı haline getirerek dili gerçek anlamda söylevi oluşturan taraf olarak görür. Teknik taraf ise konuşmacıyı söylevin gerçek zemini, dili de sadece sınırlı bir prensip olarak görür.[41] Schleiermacher'e göre, bu iki anlama biçiminden birine diğeri karşısında öncelik ve üstünlük tanımak, anlamanın bir sanat olarak ortaya çıktığı bütüncül bir tarz sunmaz. "Sadece gramatik olarak anlamak isteyen kişi sanatsal olmayan bir biçimde anlamak ister. Psikolojik olarak anlamak isteyen birisi, her zaman dilbilimsel olmayan bir şekilde anlayacaktır." Dolayısıyla her iki durumda da bir eksiklik, bir kusur söz konusu olacak, anmanın bütüncül yapısı ortaya çıkmayacaktır.[42] Anlamanın bütüncül yapısı içinde ortaya çıkan yüksek seviyeli anlama, gramatik anlamanın ya da teknik anlamanın kendi başına oluşturduğu tek yanlı bir anlama biçimi değildir. Yüksek seviyeli anlamada, yazarın kendisinin bile fark edemediği bir durumun anlaşılması söz konusudur. Bu şekilde, okuyucunun yazarı, yazarın kendisini anladığından daha iyi anlaması söz konusu olur. Bu da gramatik anlama ve teknik anlamanın birlikteliği ile mümkündür. Yüksek seviyeli anlamada, yorumcu, gramatik ve teknik açıdan yazarın kendisinin bile farkında olmadığı bazı durumları fark eder. Aynı durum teknik alama için de söz konusudur. Gramatik ya da teknik anlamanın bir diğeri karşısında öne çıkarıldığı, tercih edildiği durumlarında bütüncül anlama gerçekleşmez.[43] Anlamanın bir "sanat" olarak ortaya çıkabilmesi, her iki anlama türünün birlikteliğine bağlıdır. Zira "Bütün anlamalarda her iki işlem de kesinlikle yerine getirilmesi gerektiğinden, anlama bir sanattır."[44] Anlamanın bir sanat olması, bir sanat olarak ortaya çıkması, verimliliği ile ilgilidir. Verimli bir anlama, üretici bir anlamadır. Anlarken kendi yetilerimiz de işlevsel hale gelir. Bu durumda anlama, yeni bir metin ortaya koymadır.

---

[39] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 9.
[40] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 44, 94, 101, 107.
[41] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 230.
[42] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 229.
[43] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 230.
[44] Bu ifade bir bakıma gramatik anlama (dil) ve teknik anlama (birey) konusunu da aydınlatır. Bu iki ifade, aynı anlamanın içinde bulunur. Birbirinden ayrı ve bağımsız kendi başına anlama biçimleri değildir, aynı anlamanın içinde bulunurlar. Aynı anlama içinde kesinlikle ikisi de bulunması gerekir.

6. Anlamanın Döngüselliği

Schleiermacher, anlamanın adım adım gelişen bir süreç olduğundan söz eder. Bir önceki öğe, bir sonraki öğenin anlaşılmasına katkı sağlar. Bir sonraki öğeye, bir önceki aracılığıyla ulaşılır. Şöyle de ifade edebiliriz: Anlama basamak basamak çıkmaya benzer. Bir sonraki anlama, bir önceki anlama üzerinde gerçekleşir. Gramatik anlama ile başlayan anlama süreci, psikolojik anlamaya zemin hazırlar. Psikolojik anlama yeniden gramatik anlamanın daha ileri bir düzeyde ortaya çıkmasına neden olur. Bunu parça-bütün ilişkisi ile de ifade edebiliriz. Öyle ki, parça bütünün, bütün de parçanın dışında ortaya çıkamaz. Anlama denilen olay, bütünün parçayı, parçanın da bütünü ortaya çıkarması, böylece karşılıklı bir anlama dairesi oluşturmasıyla gerçekleşir. Schleiermacher, tekilin anlaşılmasının bütünün anlaşılması tarafından koşullanacağını belirtir. Ama bütünün anlaşılması da tekilin anlaşılması tarafından koşullanır. Anlama metnin bütünlüğü içinde ortaya çıkar. Bütünlük fikrinin kaybedilmesi durumunda, bütüncül bir anlama ortaya çıkmaz. Psikolojik anlama, yazarın şahsına ilişkin bilgisel bütünlük içinde, gramatik anlama da, metnin biçimsel ve dilsel bütünlüğü içinde gerçekleşir. Buna göre, parça bütünü, bütün de parçayı anlamlı ve anlaşılır hale getirir. Ama asıl anlama fikrini veren parça değil, bütündür. Schleiermacher'e göre, bütünün anlaşılması parçalar tarafından, parçaların anlaşılması bütün tarafından belirlenir. Anlama olayında, parça-bütün, neden-sonuç arasında karmaşık bir ilişki vardır. Bütün parçanın, parça da bütünün daha iyi anlaşılmasına katkı sağlar ve böylece bir anlama dairesi ortaya çıkar. Onun önceki ve sonraki basamağı, bağlamı vardır. Bu nedenle bağlamından kopuk, öncesiz ve sonrasız kendi başına bir anlama olamaz.

Schleiermacher, bütünün nasıl anlaşıldığına da değinir. Parçaların anlaşılmasına katkı sağlayan bu bütüncül anlama öncelikle "kabataslak" bir anlamadır. Bu kabataslak anlama geçici bir anlamadır. Burada parça ve bütün arasında hermeneutik bir döngü oluşur. Bütüne ilişkin bu "geçici kabataslak anlama", bir ön-anlama olarak parçaların daha iyi anlaşılmasına neden olur, öte yandan daha iyi anlaşılan parçalar bütünün daha iyi ve daha yetkin bir şekilde anlaşılmalarını sağlayacaktır. Bütün, geçici olarak kabataslak anlaşılır. "İki işlem birbirini tamamladığında, bütün tasavvuru parçanın anlaşılmasıyla tam hale geldiğinde ve parça gittikçe daha fazla anlaşıldığında, kişi bütünün kapsayıcı görüşünü daha fazla kazanır. Bu anlamanın bir sanat olduğunu ispatlar. Eğer parçalar uyum içinde toplansa, bu mekanik bir işlem olur." Anlamadaki bütün ve parça döngüsünde, ilk önce bütünün kabataslak anlaşılması gelir. Buna "bütünün geçici anlaşılması" der Schleiermacher. Bu geçici anlamayla bütüne ilişkin genel bir fikir oluşur. Ne var ki, bu genel fikri oluşturan algı, parçalardan bütüne giden bir algıdır. Böylece parçalardan hareketle bütüne ulaşan bu algı, bütüne ilişkin geçici bir ön anlama oluşturur. Bu ön anlamadan hareketle parçalar daha iyi anlaşılır. Daha iyi anlaşılan parçalar da, bütünün daha iyi anlaşılmasını sağlar. Tekil bir öğe için, metnin ya da ifadenin genel bütünlüğü, kendisinin içinde tekil bir öğe olarak ortaya çıktığı kısmi bütünlükten önce gelir. Eğer tekil öğe, kendi gramatik bağlamında anlaşılamıyorsa, o zaman metnin bütünlüğüne ve genel anlamına gidilerek anlaşılmaya çalışılır. "Tekil bir element için bütün, kendisinin içinde tekil olarak ortaya çıktığı ifade bütünlüğünden önceliklidir, daha sonra içinde onun doğrudan ortaya çıktığı tekil organik kısım gelir. Tekil öğelerde gramatik olarak belirlenmeyen şey, içerik vasıtasıyla belirlenmelidir." Genel bütünlük içinde kendi yetkin anlamına kavuşan tekil öğe, bu şekilde kendi bireysel anlamında da bir sınırlanma ve daralma olur. Genel, tekil öğenin anlamını sınırlar. Tekil, öncelikle metnin genel anlam bütünlüğü içinde kendi anlamına ve anlam sınırına kavuşur. Bu durum, bu parça ve bütün ilişkisi, ifadenin dilsel yapısı içinde ortaya çıktığından gramatik bir özellik gösterir, anlamanın gramatik yapısı ile ilgilidir.[45]

Değerlendirme

[45] Friedrich Schleiermacher, *a.g.e.*, s. 232, 236.

Denilebilir ki, çağdaş hermeneutik, Schleiermacher'le birlikte başlar. Onun hermeneutik anlayışı içinde, çağdaş hermeneutiğin konu ve kavramları ana hatları ile ortaya çıkar. Bu yaklaşım, öncelikle Dilthey'ın yöntembilimsel hermeneutiğinin esinini oluşturur ve ona zemin hazırlar. Gadamer'in deyişi ile Schleiermacher'in, hermeneutiği, "İnsanların birbirlerini anlaması zemininde temellendirmesi, hermeneutiğe yeni bir derinlik kazandırmıştır. Öyle ki, bu arada, bir tin bilimleri sisteminin dayanması gereken temeller de ortaya çıkmıştır. Artık hermeneutik sadece teolojinin değil, tüm insan ifadelerini anlamanın zemini haline gelmiştir."[46] Bu yaklaşım, gramatik ve psikolojik anlama, anlamanın tarihselliği, anlamanın bütünselliği, anlamanın döngüselliği gibi kavram ve konularıyla hermeneutiğe önemli katkılar sağlamış ve ona yeni ufuklar kazandırmıştır. Anlamanın yapısını oluşturan gramatik ve psikolojik yanın niteliği her ne kadar çağdaş hermeneutik tartışmalarının çıkış noktasını oluştursa da, bu hermeneutik anlayış asıl önemini tartışmaya yer bırakmayan bir yönelimden alır: Schleiermacher'le birlikte hermeneutik, yalnız kutsal metinleri değil, insani ifadeleri anlamanın ve yorumlamanın da sanatı haline gelmiştir. Bu, önemli bir anlayıştır. Zira daha sonraki bütün tartışmalar, bu temel görüş etrafında şekillenmiştir. Schleiermacher'in bu anlayışıyla, hermeneutik, kendi tarihi içindeki temel sıçrayışını yapmıştır.

[46] Hans-G. Gadamer, "Hermeneutik", s. 15.